

Mgr Anna Mielczarek
Siedlce, UP-H

O EKSLIBRISIE W ZARYSIE

Czym jest ekslibris? Według definicji z *Nowej encyklopedii powszechnej PWN*: *ekslibris [łac.], znak własnościowy książki z nazwiskiem właściciela lub nazwą instytucji, zwykle odbity na karteczce przyklejonej do wewnętrznej strony okładki, często ozdobiony kompozycją graficzną*¹.

Znany bibliofil Marian Jan Wojciechowski, tak opisuje ekslibris: *ekslibris jest najwłaściwszym i najszlachetniejszym sposobem oznaczenia własności książki, gdyż jako miniaturowe dzieło sztuki graficznej budzi uczucia estetyczne, będąc jednocześnie dowodem kultury jej właściciela. Istota ekslibrisu związana jest więc z umiłowaniem książki, z poziomem kulturalnym człowieka i podkreśla więź istniejącą między książką a jej właścicielem, którego imię i nazwisko widnieją na znaku graficznym*².

Można wyodrębnić 5 warunków, które musi spełniać grafika, aby być uznaną za ekslibris:

1. Zawiera napis *Ex libris* lub jego równoważnik: *ex bibliotheca*, *z książek*, *el*, *ex economicis*, *ex numismaticis* - zawężający do konkretnego księgozbioru o konkretnej tematyce.
2. Właściciel ekslibrisu - to osoba fizyczna lub instytucja (na przykład biblioteka), z tym, że musi być to osoba żyjąca lub instytucja istniejąca w momencie wykonywania ekslibrisu. Ponieważ ekslibris wykonuje się dla właściciela w celu ozdobienia nim książki.
3. Rysunek na ekslibrisie powinien coś opisywać - właściciela, jego przymioty, przywary, zawód, zainteresowania, lub charakter księgozbioru, do którego jest przeznaczony (na przykład, do księgozbioru numizmatycznego mogą to być monety, klasery czy inne akcesoria związane z numizmatyką).
4. Format ekslibrisu, powinien być taki, aby można było bez żadnych zabiegów dostosowawczych ten znak wkleić do książki, na drugą stronę okładki.

¹ Nowa encyklopedia powszechna PWN. T. 2, D - H. - Warszawa 1995

² Marian Jan W o j c i e c h o w s k i : Ekslibris godło bibliofila. Wrocław 1978 s. 3

5. Ekslibris powinien być wykonany w takiej **technice graficznej**, która pozwala na zrobienie większej, potrzebnej i żądanej ilości odbitek³.

Geneza ekslibrisu

Ekslibris może się poszczycić wielowiekową tradycją. Historycy książki wywodzą jego genezę ze starożytnego Egiptu. Najstarszy znany znak własnościowy pochodzi z 1400 roku p.n.e. Są to fajansowe tabliczki z imieniem faraona XVIII dynastii Amenhotepa III, które pierwotnie były przymocowane do papirusowych zwojów. Egzemplarz tej najdawniejszej formy ekslibrisu, tzw. *praekslibris* przechowywany jest obecnie w British Museum w Londynie.

Il. 1. Fajansowa tabliczka z imieniem Amenhotepa III, Egipt, XIV w.p.n.e.; © Trustees of the British Museum

W okresie średniowiecza znak własnościowy książki znany był w postaci herbów rodowych lub godeł bibliotecznych malowanych na dolnym marginesie pierwszej strony rękopisu. Były to tzw. protoekslibrisy. Najstarszy zachowany polski protoekslibris w postaci herbu Bogoria widnieje na odwrocie pierwszej strony karty Biblii z 1414 roku, należącej do Jarosława Bogorii ze Skotnik, rektora Akademii Bolońskiej (znajduje się w zbiorach Biblioteki Kapituły Gnieźnieńskiej).

Z czasem protoekslibris przekształcił się w superekslibris (łac. super = na, nad, ex libris = z książek) - znak własnościowy książki wytłoczony na zewnętrznej stronie przedniej okładki, przedstawiający zwykle herb, monogram lub inny symbol właściciela książki. Okres największej popularności superekslibrisów przypadł na wiek XVI a w czasach późniejszych, w miarę rozpowszechniania się ekslibrisów – były one

³ Opracowano na podstawie: O sztuce ekslibrisu. Rozmowa z Andrzejem Znamirskim. [<http://www.poland-art.com/index.php/recenzje/668-natalia-klein/4655-o-sztuce-ekslibrisu-rozmowa-z-andrzejem-znamirskim>]

stosowane coraz rzadziej, aż zniknęły prawie zupełnie w XIX wieku.

Ekslibris drukowany

W pierwszej połowie XVI wieku, w związku z rozwojem sztuki drukarskiej techniki graficznej, ilustracje drzeworytnicze wypierają iluminacje ręczne, a *protoekslibris* ustępuje miejsca właściwemu ekslibrisowi. Ekslibris rytowany na klocku drewnianym, następnie odbijany na kartkach papieru i naklejany na wewnętrznej stronie przedniej okładziny książki, staje się w Europie coraz popularniejszy.

Za ojczyznę ekslibrisu uważa się Niemcy. Z 1470 roku pochodzi najstarszy znany drzeworyt kolorowany ręcznie, który należał do Hilbranda Brandenburga, mnicha klasztoru Kartuzów Wirtembergskich w Buxheim w Szwabii.

W renesansie ekslibrisy tworzyli najwięksi artyści epoki: Albrecht Dürer, Hans Holbein Młodszy, Hans Holbein Starszy, Lucas Cranach, Virgil Solis.

Dopiero jednak wiek XVIII, stał się epoką sprzyjającą rozwojowi znaków bibliotecznych. Nowa fala zainteresowania się ekslibrisem pojawiła się ponownie w całej Europie w drugiej połowie XIX wieku. Wówczas powstają nie tylko kolekcje dawnych znaków, ale i literatura poświęcona historii ekslibrisów, ich stronie artystycznej i technikom wykonania.

Ekslibris w Polsce

Polska należy do krajów o najstarszych tradycjach ekslibrisowych (po Niemczech - ok. 1470, Szwajcarii -1498 i Francji -1501).

Najstarszy polski księgoznak (odkryty w XX wieku), jest drzeworytem tłoczonym w Wiedniu w 1516 roku. Artystyczna rycina przedstawia herbowy kartusz z rodowym znakiem kanclerza – Ciołkiem i insygniami władzy biskupiej. Ekslibris ten należał do kanclerza wielkiego koronnego, biskupa wrocławskiego i prymasa Polski Macieja Drzewickiego, który oznaczał swoje książki superekslibrisem i dwoma ekslibrisami.

Twórcą tego pierwszego polskiego ekslibrisu był Ślązak – Hieronim Wietor. Był on studentem Akademii Krakowskiej, gdzie uzyskał stopień bakałarza nauk wyzwolonych. W roku 1510 założył drukarnię – oficynę wydawniczą w Wiedniu. Tam też w roku 1516 wytłoczył drzeworytniczy ekslibris dla Macieja Drzewickiego. Drugi ekslibris dla Macieja Drzewickiego wykonany został w roku 1517 w oficynie krakowskiej Jana Hallera.

Do naszych czasów obydwie ekslibrisy Macieja Drzewickiego zachowały się tylko w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie. Znak tłoczony przez Wietora znajduje się w Bibliotece Kórnickiej PAN.

Il. 2. Ekslibris Prymasa Polski Macieja Drzewickiego herbu Ciołek (1516), Źródło il.: Marian Wojciechowski, *Ekslibris godło bibliofila*, Wrocław 1978.

W XVII wieku nadal motywem przewodnim ekslibrisów był herb szlachecki, ujęty w dekoracyjny kartusz barokowy. Coraz częściej pojawiał się mieszczański gmerk, a także ekslibrisy z wizerunkiem właściciela księgozbioru (ekslibrisy portretowe).

W czasach Oświecenia, wzrastała ilość księgozbiorów, a tym samym ekslibrisów, które były w powszechnym użyciu. Coraz rzadziej występowały jako odbitki drzeworytnicze. Dominował przede wszystkim miedzioryt i akwaforta. Pojawił się również ekslibris podwójny - pierwszy bardziej okazały zamieszczony na wewnętrznej stronie okładziny wskazywał na osobowość bibliofila, drugi - mniejszy na tylnej okładzinie - na rodowód właściciela.

Okres rozbiorów przyniósł upadek zdobnictwa książki, a także ekslibrisu. Znak własnościowy przybrał formę lapidarnego druku w akcydensowej ramce, a także pieczętki bibliotecznej.

Dopiero przełom XIX i XX wieku przyniósł stopniową odmianę. Dawne ekslibrisy oprócz nazwiska i imienia właściciela, zawierały czasami specjalne zaklęcie bibliofilskie przeciwko książkołapom - jak nazywano wówczas złodziei książek, np.

*Kto książki smaruje lub skazy w nich czyni,
Ten ryj zamiast gęby niech ma na kształt świni⁴*

U schyłku XIX wieku ekslibrisem zaczęli się interesować nie tylko właściciele księgozbiorów, ale również i kolekcjonerzy. Młoda Polska - to odrodzenie zdobnictwa książki, nawiązanie do renesansowych tradycji. Twórczością ekslibrisowi zajęli się

⁴ Kazimierz Zieliński: *Zaklęcia przeciwko złodziejom książek*. W: Poznański M.: *Kto mihuje księgi. Antologia tekstów o książce*. Warszawa 1958 s. 245

krakowscy artyści: Stanisław Wyspiański, Józef Mehoffer, Jan Bukowski. Pojawił się kolorystyczny ekslibris, często o zwiększonym formacie, stylizowanej dekoracyjności oraz zawilej młodopolskiej symbolice. Znaki książkowe posiadały już nie tylko osoby prywatne, ale także stowarzyszenia i towarzystwa oświaty powszechnej.

Il. 3. Józef Mehoffer, ekslibris Anieli Wrzeszczowej, litografia 1907. Źródło

il.: M. Grońska, *Ekslibris*, Warszawa 1992.

W dwudziestoleciu międzywojennym polski ekslibris osiągnął bardzo wysoki poziom. Stał się jednym z najlepszych w Europie. Międzywojenny ekslibris był bogaty i zróżnicowany zarówno pod względem tematycznym (muzyczny, krajobrazowy, teatralny, medyczny itp.) i techniki graficznej (akwaforta, miedzioryt, linoryt, drzeworyt). Widoczne były w nim wpływy sztuki Młodej Polski, ekspresjonizmu, kubizmu, formalizmu. Graficy starali się w tym miniaturowym znaku uchwycić zainteresowania właściciela lub charakter jego księgozbioru.

W 1921 roku w Warszawie powstało Warszawskie Towarzystwo Bibliofilów Polskich, a w trzy lata później zawiązało się Towarzystwo Miłośników Ekslibrisów. Ukazywały się specjalistyczne czasopisma poświęcone bibliofilstwu: *Ex Libris*, *Silva Rerum*. Obok towarzystw bibliofilskich powstały też stowarzyszenia grafików, które odegrały doniosłą rolę w rozwoju ekslibrisu. Polski znak książkowy osiągnął w tym czasie wysoki poziom artystyczny i był jednym z najlepszych w Europie.

Wybuch II wojny światowej i lata po okupacji nie zdołały zahamować rozwoju ekslibrisu. W tym czasie ukazywały się liczne konspiracyjne wydawnictwa poświęcone estetyce znaku książkowego. Jerzy Kram opracował *Almanach Ekslibrisu Polskiego XX wieku*. Z inicjatywy kolekcjonera Tadeusza Lesznera w 1940 roku powstało

Konspiracyjne Koło Miłośników Grafiki i Ekslibrisu.

Po II wojnie światowej na nowo rozbudziła się potrzeba ozdabiania książek. Na zamówienie powstało wiele znaków, rozszerzył się ruch kolekcjonerski. W rozwoju ekslibrisu przodowały wówczas Warszawa i Kraków a także Wrocław i Toruń.

Techniki graficzne

Projektowanie ekslibrisów jest jedną ze współczesnych dziedzin grafiki artystycznej. Ich tworzeniem zajmują się zwykle artyści graficy i typografowie. Znaki książkowe pełnią podwójną rolę: znaku oznaczającego właściciela i elementu ozdobnego. Współcześnie nastąpiło przesunięcie wagi ekslibrisu w stronę jego walorów artystycznych. Tym sposobem uzyskał rolę samodzielnego rodzaju twórczości.

Najczęściej wykonany jest w technikach takich jak: drzeworyt, miedzioryt, akwaforta, akwatinta, litografia, linoryt, staloryt, gipsoryt, suchoryt. Współczesne ekslibrisy wykonywane są również za pomocą łączonych technik graficznych. Poszczególne rodzaje mają swoje międzynarodowe symbole, np. X2 drzeworyt poprzeczny, C3 akwaforta, C5 akwatinta, X7 kamienioryt.

Tematyka

W opinii Andrzeja Znamirońskiego - współczesnego popularyzatora ekslibrisów - *na ekslibrisach występuje tyle tematów, ile tematów występuje na świecie. Każdy temat znajdzie drogę do sztuki, w tym na ekslibris*⁵.

Ekslibrisy widokowe, zwane też krajobrazowymi stanowią najpopularniejszą grupę znaków książkowych. Szczególnym powodzeniem cieszą się widoki znanych miast oraz zabytki architektury i pomniki.

Liczną grupę znaków książkowych stanowią ekslibrisy o tematyce muzycznej. Do najczęstszych motywów należą: fortepian, klawiatura, harfa, lira, organy, skrzypce, nuty. Na niektórych ekslibrisach figurują podobizny znakomitych muzyków polskich, jak Fryderyka Chopina, Stanisława Moniuszki, z zagranicznych Johanna Sebastiana Bacha, Ludwiga van Beethovena.

Z działalnością artystyczną łączą się ekslibrisy *spod znaku Melpomeny* ozdabiające księgozbiory dramatopisarzy, aktorów, osób związanych z teatrem i jego miłośników. Również i tu spotyka się tradycyjny motyw – maskę używaną w teatrach starożytnej Grecji lub widok sceny, kurtyny, fasady teatru.

Księgoznaki wojskowe, militarne, związane są tematycznie ze sprawami i dziejami oręża polskiego.

Ekslibrisy przyrodnicze: np. fragmenty krajobrazu, rośliny i zwierzęta (m.in. chronione). Do motywów ukazujących się w ekslibrisach *winnych* należą winogrona, drewniane prasy do wyłaczania winogron, beczki, puchary, szklanki i kielichy. Pojawiają

⁵ O sztuce ekslibrisu. Rozmowa z Andrzejem Znamirońskim. [rozmowę przeprowadziła Natalia Klein][<http://www.poland-art.com/index.php/recenzje/668-natalia-klein/4655-o-sztuce-ekslibrisu-rozmowa-z-andrzejem-znamirońskim>]

się postaciach legendarnych: czarnoksiężnik pan Twardowski siedzący na półksiężycu z kielichem w ręku.

Tematami ekslibrisów o motywie sakralnym, są wizerunki Madonny z Dzieciątkiem, podobizny aniołów, świętych, świątków zakonników-skryptorów, sprzętów i symboli liturgicznych, zabytkowe kapliczki przydrożne z Chrystusem Frasobliwym, kościółki wiejskie lub kościoły jak Mariacki w Krakowie czy też katedra Św. Jana w Warszawie.

Również temat sportu i turystyki nie jest obcy twórcom ekslibrisów.

Organizowane są wystawy tematyczne, poświęcone określonym wydarzeniom, rocznicom, postaciom, grupom zawodowym, na przykład wystawy ekslibrisów: z motywami krakowskimi, z motywami literackimi, czy ekslibrisów związanych z Wisławą Szymborską.

Kolekcje ekslibrisów

Zbieranie ekslibrisów jest jedną z dziedzin kolekcjonerstwa. Pasjonaci kolekcjonują te małe dzieła sztuki systematyzując je według techniki wykonania, tematu np. roślinnego, architektonicznego czy zawodowego. Zbierane są również dzieła danego artysty. Kolekcje są często wystawiane w galeriach. Ekslibrisy funkcjonują na rynku sztuki podobnie jak inne gatunki plastyczne.

Gromadzeniem ekslibrisów dla celów naukowych i dokumentacyjnych zajmuje się wiele bibliotek. Największy i najbogatszy na świecie zbiór bo liczący przeszło 200 000 ekslibrisów posiada Biblioteka Muzeum Brytyjskiego w Londynie. Znaczące kolekcje posiada też Österreichische Nationalbibliothek w Wiedniu oraz Bibliotheque Nationale w Paryżu.

W Polsce jeden z większych zbiorów ekslibrisów znajduje się w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Kolekcja liczy około 60.000 pozycji. Zapoczątkowały go pozyskane po wojnie kolekcje Zygmunta Klemensiewicza i Tadeusza Solskiego. Składają się nań głównie polskie znaki książkowe od XVI wieku do czasów współczesnych. Do najstarszych należą: ekslibrisy lekarzy krakowskich Piotra Wedeliciusza z 1532 roku i Antoniego Schneebergera z 1565 roku oraz trzy znaki biskupa wrocławskiego Andrzeja Jerina z lat 1570-1588.

Najliczniej reprezentowane są ekslibrisy XX wieku, wśród których dorobek wielu artystów reprezentowany jest kompletnymi zespołami ich prac. Szczególnym wzbogaceniem kolekcji było pozyskanie w ostatnich latach wielu znakomitych ekslibrisów ze zbioru wybitnego kolekcjonera Janusza Mikołaja Szymańskiego.

Część zbiorów Janusza Mikołaja Szymańskiego (według testamentu kolekcjonera) zasilila kolekcję ekslibrisów Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy (która liczy obecnie ponad 20 tysięcy ekslibrisów).

Biblioteka Narodowa ma zbiór ekslibrisów na który składa się ponad 46 tysięcy jednostek. Tworzą go m.in. kolekcje Edwarda Chwalewika, Piotra S. Koczorowskiego, Franciszka Sedlaczka. Najliczniejsza jest kolekcja Stefana Kotarskiego złożona ze

znaków własnościowych bibliotek polskich i obcych oraz z materiałów dotyczących kolekcjonerstwa ekslibrisu.

Znaczące kolekcje ekslibrisów mają również: Biblioteka Jagiellońska i Biblioteka Uniwersytecka im. M. Kopernika w Toruniu (Gabinet Zbiorów Graficznych liczy ok. 40 tysięcy ekslibrisów).

Imprezy ekslibrisowe

Ważną rolę w rozwoju i popularyzacji ekslibrisu współczesnego odgrywają krajowe i międzynarodowe wystawy i konkursy. Są okazją do: promowania twórczości, poznania nowych trendów, spotkań grafików, kolekcjonerów i bibliofilów. Stanowią swojego rodzaju świadectwo żywotności tej *niszowej dziedziny sztuki*.

Gliwice - Międzynarodowy Konkurs Graficzny na Ekslibris

Organizatorem imprezy jest Miejska Biblioteka Publiczna w Gliwicach. Konkurs odbywa się od 1995 roku, co 2 lata. Patronat nad imprezą sprawuje Prezydent Miasta Gliwice. Celem konkursu jest prezentowanie współczesnych tendencji oraz kierunków w ekslibrisie światowym. Prace nagrodzone oraz wytypowane przez jury prezentowane są na wystawie pokonkursowej w Galerii Ratusza Miejskiego w Gliwicach, a także publikowane w towarzyszącym konkursowi katalogu. Zgłoszone do konkursu prace stanowią własność Biblioteki.

<http://www.biblioteka.gliwice.pl/galeria/galeria.html>

Katowice - Międzynarodowy Przegląd Ekslibrisu Drzeworytniczego i Linorytniczego im. Pawła Stellera

Impreza organizowana jest od 2001 roku przez Bibliotekę Śląską. Jest kontynuacją konkursu zapoczątkowanego w 1992 roku przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Katowicach. Celem przeglądu jest popularyzacja i kultywowanie najstarszych technik graficznych. W Przeglądzie mogą wziąć udział graficy profesjonalni i amatorzy z Polski i świata. Ekslibrisy muszą być wykonane w technikach graficznych: drzeworytu i linorytu oraz ich pochodnych z kręgu technik wypukłodruku. Konkurs wieńczy wystawa w Bibliotece Śląskiej w Katowicach. Wszystkie nadesłane do przeglądu ekslibrisy stają się własnością Biblioteki, powiększając jej kolekcję ekslibrisów.

Kraków - Krakowskie Biennale Ekslibrisu Polskiego

Krakowskie Biennale Ekslibrisu Polskiego jest organizowane przez Andrzeja Znamirońskiego - kierownika Galerii Ekslibrisu w Krakowie. Pierwsza edycja odbyła się w 1994 roku. Jest cykliczną prezentacją dorobku polskich grafików zajmujących się twórczością ekslibrisową. Otwarcie wystawy i uroczyste rozdanie nagród odbywa się w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej.

Lublin - Biennale Współczesnego Ekslibrisu Lubelskiego

Biennale Współczesnego Ekslibrisu Lubelskiego jest organizowane od 1982 roku. Jego załącznikiem była wystawa *Współczesny ekslibris lubelski* zorganizowana przez Lubelskie Towarzystwo Miłośników Książki w Galerii „Ex libris” klubu MPiK

w Lublinie. Dwa lata później z inicjatywy Zbigniewa Józwika wystawa przekształciła się w *Biennale Współczesnego Ekslibrisu Lubelskiego*. W biennale biorą udział zarówno zawodowi artyści, członkowie Polskiego Związku Artystów Plastyków, jak i amatorzy, przedstawiciele różnych profesji, których łączy zamiłowanie do ekslibrisu. Biennale wieńczy wystawa, której towarzyszy katalog.

Malbork – Międzynarodowe Biennale Ekslibrisu Współczesnego

Międzynarodowe Biennale Ekslibrisu Współczesnego w Malborku jest najstarszą na świecie cykliczną imprezą artystyczną o zasięgu światowym, prezentującą bieżące dokonania twórcze w zakresie dedykowanej miniatury graficznej w cyklu dwuletnim. Organizuje je od 1963 roku Muzeum Zamkowe w Malborku. Biennale uważane jest przez znawców tematu za najważniejsze i najbardziej prestiżowe w Europie i na świecie. Już samo zakwalifikowanie prac na wystawę jest dla artystów ogromną nobilitacją, a dla wielu początkiem drogi artystycznej w tej dziedzinie sztuki graficznej. Autorzy najlepszych prac otrzymują Medale Honorowe. Przyznawane są także: nagrody pieniężne, Nagroda Dyrektora Muzeum Zamkowego w Malborku, Nagroda Prezesa Związku Polskich Artystów Plastyków, Nagroda Zarządu Głównego Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie, Nagroda Złotego Rylca im. Henryka Feilhouera za najlepszy medzioryt dla młodych talentów. Każdej pokonkursowej wystawie towarzyszy starannie wydany katalog.

Prace zakwalifikowane na wystawę pozostają w zbiorach Muzeum Zamkowego, wzbogacając malborską kolekcję znaków książkowych.

Wielkim wydarzeniem artystycznym towarzyszącym Biennale stały się Międzynarodowe Zjazdy Kolekcjonerów i Artystów Ekslibrisu, stwarzające niepowtarzalną okazję do wymiany księgoznaków i spotkań towarzyskich wszystkich osób zainteresowanych tematem.

http://www.zamek.malbork.pl/pl/wystawy/w_bienale.php

Ostrów Wielkopolski - Międzynarodowe Biennale Małej Formy Graficznej i Ekslibrisu

Międzynarodowe Biennale Małej Formy Graficznej i Ekslibrisu w Ostrowie Wielkopolskim zostało zainicjowane w roku 1985 przez Bożenę i Czesława Wosiów. Dzięki zaangażowaniu i ogromnemu nakładowi pracy organizatorów bardzo szybko stało się wydarzeniem artystycznym o randze światowej, prezentującym osiągnięcia współczesnej grafiki i ekslibrisu. Każde Biennale wieńczy wystawa w salach Muzeum Miasta Ostrowa Wielkopolskiego.

Żary - Biennale Ekslibrisu Dzieci i Młodzieży

Biennale Ekslibrisu Dzieci i Młodzieży organizowane jest od 1986 roku przez Jana Tyrę, dyrektora Miejskiej Biblioteki w Żarach. Biennale ma na celu zainteresowanie sztuką jak największej grupy najmłodszych twórców z Polski i Europy oraz zachęcenie ich do gromadzenia książek oznaczonych własnoręcznie wykonanym znakiem własnościowym. Konkurs przeznaczony jest dla dzieci i młodzieży w wieku od 6

do 19 lat. Przyjmowane są prace wykonane w dowolnej technice graficznej, chociaż preferowane są tradycyjne techniki ryto-trawione⁶.

Eklibris - bibliografia w wyborze

Wydawnictwa zwarte

- Almanach exlibrisu polskiego XX wieku, oprac. Jerzy Kram. Kraków 1948
- Ameisenowa Zofia: Dwa nieznanne polskie znaki książkowe z XVI wieku. Kraków 1947
- Chwałewik Edward: Exlibrisy polskie szesnastego i siedemnastego wieku. Wrocław 1955
- Chwałewik Edward: Wojenne straty polskich zbiorów exlibrisów. Wrocław 1949
- Cybulski Radosław: Książka na świecie: obraz statystyczny produkcji wydawniczej w latach 1980-1986. Wrocław 1990
- Dunin Cecylia, Dunin Janusz: Eklibrisy, książki, ludzie. Łódź 1974
- Dunin Cecylia, Dunin Janusz: Philobiblon polski. Wrocław 1983
- Erber Czesław: Eklibris donacyjny Ferdynanda Sroczyńskiego. Kielce 1984
- Erber Czesław: Eklibrisy Kielecczyzny. Kielce 1991.
- Erber Czesław: Wokół eklibrisu donacyjnego Jana Olrycha Szanieckiego. Kielce 1987
- Ficowski Jerzy: Eklibrisy Brunona Schulza. Łódź 1982
- Frey-Witkowski Leszek: Sonoryzm mojego 60-lecia. Świebodzin 2009
- Gołąb Regina: Eklibrisy polskie XVI i XVII wieku ze zbiorów Biblioteki Narodowej. Warszawa 1991
- Grąbczewski Wiktoryn: Księga diablego eklibrisu. Kraków 1992
- Grońska Maria: Eklibrisy: wiadomości zebrane dla kolekcjonerów. Warszawa 1992
- Grońska Maria: Grafika w książce, tece i albumie: polskie wydawnictwa artystyczne i bibliofilskie z lat 1899-1945. Wrocław 1994
- Hertel Józef: A to Polska właśnie - Edward Chwałewik. Konstancin 2001
- Klemensiewicz Zenon: Bibliografia Eklibrisu Polskiego. Wrocław 1952
- Kmieć Krzysztof: Eklibrisy farmaceutów. Kraków 2004
- Kmieć Krzysztof: Eklibrisy. Żywioł wody. Kraków 2009
- Kmieć Krzysztof, Chmiel Aleksander: Rośliny lecznicze w eklibrisie i fotografii ... Gostyń 2010

⁶ Opracowano na podstawie danych Warszawskiej Galerii Eklibrisu [http://bepochota.waw.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=28:imprezy-eklibrisowe&catid=2:warszawskagaleraiekslibrisu&Itemid=36] [dostęp: lipiec 2011]

- Leszczyński Rafał: Ekslibris Franciszka Siarczyńskiego na szczątkach jego jarosławskiego księgozbioru. Łódź 1978
- Lewicka-Kamińska Anna: Nieznane ekslibrisy polskie XVI wieku w Bibliotece Jagiellońskiej. Kraków 1974
- Małyśiak Helena: Biblioteka Branickich i Tarnowskich w Suchej. Bielsko-Biała 1986
- Markiewicz Alojzy Janusz: Książka i ex libris. Poznań 1989
- Matuszak Grzegorz: Mozaika bibliofilska. Łódź 2007
- Ryszkiewicz Andrzej: Exlibris polski. Warszawa 1959
- Ryszkiewicz Andrzej: Polski exlibris czasów Oświecenia Warszawa 1976
- Sipayłło Maria: Polskie superexlibrisy XVI-XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Warszawa 1988
- Skielczyński Zbigniew: O dwóch arcyradzkich księgoznakach z Biblioteki Kapitulnej w Łowiczu. Łowicz 1993
- Sopoćko Konstanty: Rylcem i piórem : ekslibrisowe wspomnienia. Warszawa 1986
- Sopoćko Konstanty : Wspomnienia i konfrontacje. Typografia z drzeworytami autora. Toruń 1979
- Suma Tomasz: Rys - z dziejów ekslibrisu wrocławskiego. Warszawa 2010
- Trawińska-Słabęcka Danuta: Bibliofilstwo: z dziejów sztuki wydawniczo-edytorskiej. Jelenia Góra 1993
- Wittyg Wiktor: Ex-librisy bibliotek polskich XVII i XVIII wieku. Warszawa 1974
- Wojciechowski Marian Jan: Ekslibris godło bibliofila. Wrocław 1978

Artykuły

- Banaszczyk Elżbieta, Stobiecka Alicja: Ekslibris - znak własnościowy książki: konspekt lekcji w gimnazjum. *Biblioteka w Szkole* 2004 nr 4 s. 36
- Beller Robert: Ekslibris - znak własnościowy: warsztaty bibliotekarzy i nauczycieli bibliotekarzy. *Poradnik Bibliotekarza* 2009 nr 4 s. 32-35
- Grońska Maria: Ekslibrisy świadkami wojennych wydarzeń. *Spotkania zZabytkami* 2007 nr 4 s. 30-32
- Grzejszczak Łukasz: Exlibris, znak człowieka miłującego książki. Cz. 1. *Przegląd Edukacyjny* 2007 nr 2 s. 5-6
- Hordyński Piotr: Ekslibris czasu wojny i okupacji. *Alma Mater* 2004 nr 56 s. 33-35
- Hordyński Piotr: Ekslibris - kieszonkowe dzieło sztuki. *Alma Mater* 2000 nr 21 s. 37-39
- Hordyński Piotr: Ekslibris Młodej Polski. *Alma Mater* 2000/2001 nr 27 s. 39-41

Hordyński Piotr: Ekslibris Polski międzywojennej: nurt tradycyjny. *Alma Mater* 2001 nr 32 s. 25-27

Hordyński Piotr: Ekslibris staropolski. *Alma Mater* 2000 nr 23 s. 37-39

Hordyński Piotr: Ekslibrisy dwudziestolecia międzywojennego: twórczość artystów nowoczesnych i awangardowych. *Alma Mater* 2002 nr 38 s. 30-31

Hordyński Piotr: Ex libris - signum nobilitatis: twórczość ekslibrisowa Tadeusza Przytkowskiego (1905-1977). *Alma Mater* 2002 nr 39 s. 25-27

Hordyński Piotr: Najstarszy ekslibris polski. *Alma Mater* 2006/2007 nr 87/88 s. 104

Kozub Waldemar: Mała forma graficzna - ekslibris: historia ekslibrisu polskiego. *Studia Artystyczne Akademii Świętokrzyskiej* 2007 T. 3 s. 111-123

Leksowska Lidia: Exlibris - znak właściciela książki : projekt lekcji w bibliotece dla klas I i II gimnazjum. *Biblioteka w Szkole* 2001 nr 5 s. 11

Wagner Arkadiusz: Zanim powstały ekslibrisy. *Spotkania z Zabytkami* 2001 nr 11 s. 3-5

Znamirowski Andrzej: Na współczesność ekslibrisu spojrzenie. Cz. 1-4. *Alma Mater* 2003 nr 48 s. 28-29, nr 49 s. 27-28, nr 50 s. 43-44, nr 51 s. 24-25

II. 4. Ekslibris autorski. Linoryt, op. 2770, aut. Krzysztof Kmieć.

Krzysztof Kmieć (1950-2011) doktor nauk farmaceutycznych, adiunkt Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od 1985 roku zajmował się tworzeniem ekslibrisów. Artysta miał w Bibliotece Uniwersytetu Przyrodniczo – Humanistycznego w Siedlcach, w ramach Festiwalu Nauki i Sztuki dwie wystawy: *Rosliny w Panu Tadeuszu* (2008), *Ekslibrisy aktorów i twórców kultury* (2010).